

Veli-Pekka Kaivola

FM, lähetystöneuvos,
Ulkoministeriö
veli-pekka.kaivola@formin.fi

Kun "Stalinin luuta" lakaisi amerikkansuomalaisen siirtolaisperheen

Avainsanat: Amerikan suomalaiset, Yhdysvallat, Kanada, Neuvostoliitto, Neuvosto-Karjala, Stalinin vainot

Siirtolaisuus Euroopasta Pohjois-Amerikkaan oli voimakasta 1900-luvun alkupuolella. Suomestakin lähti sekä Yhdysvaltoihin että Kanadaan tuhansia paremman tulevaisuuden toivossa. Vilkkaimmillaan siirtolaisuus oli vuosina 1899–1913, jolloin Suomesta Amerikkaan matkusti jopa yli 20 000 siirtolaista vuodessa.

Kangasalta kotoisin ollut 21-vuotias Anna Mäkinen oli 12-lapsisesta suurperheestä. Annan siirtolaisuustaival kohtasi vaikeuksia kuitenkin jo lähtövaiheessa. Annalla oli varaus upouuteen Titaniciin, mutta passin viivästymisen vuoksi Anna pääsi päämääränsä New Yorkiin kesäkuussa 1912 yli kaksi kuukautta Titanicin uppoamisen jälkeen. Vuotta myöhemmin vuonna 1913 Vancouveriin saapui 29-vuotias artjärveläinen maatilan poika Matti Lakkila, joka oli myös kova urheilija. Vuonna 1903 Matti hyppäsi korkeushyppyn tuolloisen Suomen ennätysten (175 cm). Työssään maanmittaajana Matti kiersi Etelä-Suomen eri paikkakuntia, kunnes päätti kertomatta etukäteen perheelleen lähteä siirtolaiseksi Kanadaan.

Anna ja Matti tapasivat toisensa Seattlessa ja avioituivat vuonna 1919. Vuonna 1922 perheeseen syntyi Jorma-poika. Jorman synnyttyä perhe muutti Astoriaan Oregoniin, jossa oli suuri suomalaissiirtolaisten tapaan Matti työskenteli muun muassa metsätöyrymaalla ja kaivoksessa. Anna puoles-

taan toimi itsenäisenä yrittäjänä pitäen kaupaa. Päätös siirtolaisuudesta oli kannattanut. Perhe onnistui hankkimaan siirtolaiselle hyvän omaisuuden.

"Ilkeä juoni punottu meitä vastaan"

1920-luku oli Amerikassa monille suomalais-siirtolaisillekin "kultainen vuosikymmen". Kaikki muuttui syksyllä 1929, kun Yhdysvallat ajautui ennen näkemättömän vaikeaan taloudelliseen kriisiin, jonka seurauksena Yhdysvallat alkoi eristäytyä muusta maailmasta ja sulki rajansa uusilta siirtolaisilta. Amerikassa jo oleviin siirtolaisiin alettiin suhtautua epäluuloisesti. Erityisen huonoon asemaan joutuivat etenkin Etelä- ja Itä-Euroopasta tulleet siirtolaiset, joiden epäiltiin olevan kommunisteja ja järkyttävän näin amerikkalaisen yhteiskunnan perusteita.

Vuonna 1928 toisella puolen maapalloa Neuvostoliitto käynnisti ensimmäisen viisivuotissuunnitelmansa. Yhdysvaltojen eristäytyessä Neuvostoliitossa ulkomaalaisten ammattilaisten ja osaamisen tarve kasvoi merkittävästi. Neuvostoliitossa ei ollut tarjolla kylliksi osaavaa työvoimaa, joten sitä piti alkaa värvätä ulkomailta. Värväystoiminta kohdistettiin pääasiassa sellaisiin vasemmistopiireihin, joiden uskottiin suhtautuvan

myönteisesti Neuvostoliittoon. Helmikuussa 1931 Neuvostoliiton keskuskomitean poliitybyroo antoi valtuudet värvätä Yhdysvalloista ja Kanadasta Karjalaan lähes 2 800 metsätyöläistä ja rakentajaa. Pohjois-Amerikkaan keväällä 1931 perustettu Neuvosto-Karjalan Teknisen Avun toimisto keräsi varoja Karjalan avustamiseen ja värväsi tulijoita hyödyntäen muun muassa pohjoisamerikkalaisia vasemmistolehtiä. 1930-luvun suuri lama kiihdytti monen amerikansuomalaisen lähtöhaluja, vaikka useimmat Neuvostoliittoon muuttaneista eivät olleet työttömiä, vaan suhteellisen hyvin toimeentulevia ja perheellisiä ammattimiehiä.

Neuvostoliittoon muutti arvioiden mukaan jopa 7 000 amerikansuomalaista. Ennätysvuonna 1931 muuttajia saapui jopa yli 3 000. Vuonna 1935 Pohjois-Amerikasta lähti Neuvostoliittoon enää muutamia kymmeniä amerikansuomalaisia. Tähän vaikutti etenkin se, että Neuvostoliitto osoittautui pettymykseksi useille siirtolaisille. Ruoka, asunnot ja terveydenhoito eivät vakuuttaneet, vaikka uusi kotimaa oli valmis antamaan amerikansuomalaisille maahanmuuttajille taloudellisia etuja ja lupauksia.

Yhdysvalloissa alkaneen lamakauden seurauksena myös Lakkiloiden onni alkoi kääntyä. Matti menetti työnsä ja Anna joutui myymään yrityksensä. Matti onnistui kuitenkin saamaan työpaikan Astoriassa vuosina 1907–1931 ilmestyneestä amerikansuomalaisesta kommunistien Toveri-sanomalehdestä.

Helmikuussa 1931 neljä Toveri-lehden työntekijää – näiden joukossa myös Matti Lakkila – kuitenkin pidätettiin osavaltion viranomaisten toimesta. Mattia epäiltiin Oregonin syndikalismilakien rikkomisesta. Lehden päätoimittajaa ja apulaispäätoimittajaa – myöhemmin myös Mattia – syytettiin kommunistisen puolueen jäsenyydestä.

Amerikkalaisviranomaiset pitivät suomenkielistä Toveri-lehteä Venäjän kommunistisen puolueen omistajana ja katsoivat, että lehteä käytettiin propagandakanavana kommunismin levittämiseksi. Lehden työntekijöiden pidätysten taustalla kerrotaan olleen muun muassa Astoriassa asuneiden valkoisten suomalaisten kommunisteihin kohdistama vaino. Amerikkalaisviranomaisilla oli myös käytössään suomalaisia ilmiäntajia, joista osa toimi jopa Neuvosto-Karjalasta käsin.

Paikallinen *Astoria Budget* -lehti uutisoi 28.7.1931 Toveri-lehden ”punaisten karkottamisesta” Yhdysvalloista Suomeen. Karkotetut pyysivät lakimiehensä välityksellä lupaa saada lähteä Yhdysvalloista vapaaehtoisesti. He myös halusivat itse valita määränpäätöksensä. Miesten kerrotaan pelänneen kohtaloaan, mikäli olisivat päätyneet Suomeen, jossa elet-

tiin oikeistoradikalismien aikaa. Heidän uskottiin haluavan Neuvosto-Karjalaan. Pyyntöihin ei suostuttu, vaan miehet määrättiin karkotettavaksi Suomeen.

Matti Lakkilan karkotuksesta oli Suomeen kantautunut sukulaisille vain huhuja. Anna Lakkilan kirjeessä sisarelleen tammikuussa 1934 lähes kolme vuotta Matin pidätyksen jälkeen viitataan karkotukseen:

”Tämä meidän juttu oli ilkeä juoni punottu meitä vastaan. Katsos sielläkin valtion virkamies ei voi virkaansa pitää ellei tee urottöitä, hänen pitää saada yksi kiiltävä nappi takkiinsa aina tavan takaa.”

Pakeneminen saattajilta ja uusi elämä Neuvosto-Karjalassa

Matti ja muut Toveri-lehden työntekijät karkotettiin amerikkalaisviranomaisten saattamina Saksan kautta Suomeen. Saksassa miehiä oli vastassa kansallissosialistinen poliisi, jonka oli määrä luovuttaa karkotetut edelleen Suomeen. Miehet onnistuivat kuitenkin karkaamaan saattajiltaan ja päätyivät lopulta poliittisia vankeja auttaneen Kansainvälisen Puna-avun (MOPR) avustamina määränpäähensä Neuvosto-Karjalaan. Matin jätettyä Yhdysvallat taakseen, Anna alkoi järjestellä perheen asioita.

Oli se hauska tunne kun jäin Amerikkaan yksin tai pojan kanssa. Koko elämä oli särjettävä mitä olimme kokoon saaneet pitkinä vuosina. Oli seitsemän huoneinen talo kaupungissa sisustettu viimeisen muodin mukaan, maatalo ja aivan uusi auto, iso kone myöskin. Kaikki hävittää myydä lapsen leikkikaluja myöden ja tehdä se yksin. Ei voinut toisen mielipidettä kysyä. Ajattelin minä toisenkin kerran tämän maailman kierää peliä. Ajattelin jäädä sinne, vaan ei mulla ollut mitään syytä lyödä häntä, tarkoitan lisätä kärsimyksiä sillä me olemme hänen ainoansa kuitenkin joidenka eteen hän koko elämänsä yrittää tehdä. Poika myöskin oli jo niin iso, että hän ymmärsi. Hän sanoi: äiti me kolme menemme yhdessä tuonelaankin, me emme eroa isästä.

Lakkiloiden perhe ei hajonnut. Anna ja Jorma muuttivat isän perässä Petroskoihin, jossa Matti oli saanut töitä Vilgan metsätyömaalta traktoriaseman taloudenhoitajana. Matti vastasi lisäksi yhteisruokalaa varten kynnettyjen peltojen hoidosta.

Anna vietti paljon aikaa kahdestaan Jorman kanssa Matin ollessa usein työmatkoilla eri puolilla Neuvosto-Karjalaa. Vähitellen Annan terveys alkoi heiketä. Välillä Anna kävi

Jorman kanssa Inkerin rajalla lepokodissa sairauksiaan parantamassa.

Hyvinä aikoina Petroskoissa siirtolaiset ehtivät paneutua myös harrastuksiin, jotka toivat iloa arkeen. Tarjolla oli teatteria, konserteja ja urheilua. Kaupungin suomenkielisessä teatterissa Pohjois-Amerikasta tulleilla oli varsin keskeinen asema. Amerikansuomalaiset toivat Neuvosto-Karjalaan mukanaan myös baseballin.

Suomalaiset siirtolaiset tunnettiin Neuvosto-Karjalassakin ahkerina työntekijöinä. Amerikassa siirtolaiset olivat kuitenkin tottuneet täysin erilaisiin olosuhteisiin. Neuvosto-Karjalassa kaikki tapahtui tiukan valvonnan alla. Lisäksi asunnot olivat ahtaita ja huonossa kunnossa.

Amerikansuomalaisten ruokakiintiö oli suurempi kuin tavallisten neuvostokansalaisten tai suomalaisten loikkareiden, mutta tästä huolimatta esimerkiksi hedelmistä oli Neuvosto-Karjalassa puutetta. Lakkilat, jotka Yhdysvalloissa olivat Annan mukaan asuneet ”ikikesässä”, olivat tottuneet syömään paljon hedelmiä ja vihanneksia. Ravintoaineiden puute teki ihmisistä alttiita sairauksille, kuten kävi Annallekin:

Nyt olen mennyt niin alas, etten tiedä kuinka tässä käynee. Laihdun vaan myötänsä. Kohta olen kuin keppi. Mikään ei erityisesti vaivaa, vaan heikkous. Tuntuu etten mitenkään jaksa pitää päätäni pystyssä ja ruokahalua ei ole ollutkaan.

Monet amerikansuomalaiset palasivat tai pyrkivät palaamaan takaisin Pohjois-Amerikkaan. Eräiden arvioiden mukaan jopa puolet amerikansuomalaisista jätti Neuvostoliiton. Lakkilat eivät kuitenkaan palanneet. Monien muiden siirtolaisten tavoin heidän koko varallisuutensa päättyi neuvostoviranomaisten käsiin, mikä vaikeutti paluuhaaveita.

Stalinin vainot koituvat Lakkiloiden kohtaloksi

Stalinin vahvistaessa asemaansa Neuvostoliitossa alkoivat 1930-luvulla poliittiset vainot. Varsinainen ”Suuri puhdistus” ajoittui vuosiin 1936–38, jolloin vainot toimeenpantiin ilman selkeää suunnitelmaa ja ne kohdistuivat epämääräisesti rajattuihin ihmisryhmiin. Pohjois-Amerikasta saapuneet suorasanaiset siirtolaiset saivat katkerasti tuntea puhdistukset, suomalaisiin kohdistuneen vainon, pidätykset ja keskitysleirit.

Stalinin vainot koituivat myös Matti Lakkilan kohtaloksi. Hänet pidätettiin Vilgan metsätyömaalla ja tuomittiin 5.9.1939 ”yh-teiskunnallisesti vaarallisena elementtinä”

viideksi vuodeksi karkotukseen. Matin vangitsemisen jälkeen Anna oli saanut mieheltään kirjelapun, jossa Matti kertoi puolisolleen ilmiantajansa nimen.

Anna oli siis tietoinen Matin pidätyksestä ja tuomiosta, mutta ei todennäköisesti uskaltanut kertoa niistä kirjeissään. Kirjeitä tarkastettiin ja niiden perillepääsy oli epävarmaa. Annan viimeisessä Suomeen saapuneessa kirjeessä Anna viittaa kuitenkin tapahtuneeseen:

Ompahan tässä ajassa ennättänyt tapahtua jos jotakin. On tapahtunut sellaista-kin jota en kuuna kullan päivänä olisi osannut hengessäni huokuakkaan...Eelemme kahden Jorman kanssa hiljaista rauhallista elämää.

Stalinin terrorin vuosina jopa 900 amerikansuomalaista tapettiin. Matti Lakkila ei palannut takaisin Neuvosto-Karjalaan, vaan hänet ammuttiin Kazakstanissa 7.1.1943. Matin karkotuksen jälkeen Anna ja Jorma päätyivät Leningradiin. Anna kuoli nälkään Leningradin piirityksen (1941–1944) aikana ja päättyi monien muiden piirityksen uhrien tavoin joukkohautaan.

Jorma Lakkilasta on sodan jälkeen vain vähän tietoja. Yhteydet Suomeen katkesivat. Ystävilleen Jorma oli kertonut pyrkivänsä Kazakstaniin mahdollisesti isäänsä etsimään, mahdollisesti töihin. Hänen on kerrottu haaveilleen myös Amerikkaan paluusta. Joka tapauksessa Jorma oli kadonnut.

Jorman ja Lakkiloiden tarina saa uuden käänteen tammikuussa 2020. Tietokoneen hakukoneelle kyrillisillä kirjaimilla syötetty nimi Lakkila tuottaa yllättäen tulosta. Vain muutaman kymmenen kilometrin päässä Kazakstanin rajasta Venäjältä Rubtsovskin kaupungista löytyy henkilö, joka kertoo olevansa Jorman lapsenlapsi. Alkaa sukuhistorian läpikäyminen ja tietojen vertaaminen. Osa edellä kerrotustakin perustuu tuoreisiin tietoihin kaukaisilta sukulaisilta muun muassa Jorman tyttäreltä, joka kertoi isänsä kuolleen vuonna 1975. Jorma oli kertonut taustastaan, mutta oli salannut sen, että perheellä on sukulaisia Suomessa.

Kahden järjestelmän uhrin

Pohjois-Amerikasta Neuvostoliittoon muutaneet rakensivat Yhdysvaltoja, kun tästä oli kasvamassa talouselämän jättiläinen. Neuvostoliiton teollistuessa samat siirtolaiset toivat mukaan Neuvosto-Karjalaan lännen tekniikkaa ja oppeja.

Osa suomalaissiirtolaisista onnistui välttämään puhdistukset ja palaamaan takaisin

Yhdysvaltoihin, Kanadaan tai Suomeen. Stalinin puhdistukset kohdistuivat ankaralla kädellä amerikansuomalaiseen siirtolaisväestöön. Monet perheet menettivät elättäjänä toimineen isän. Syytteitä luettiin monesta syystä. Tavallisimpia oli Suomen hyväksi vaikoilu. Tuomiot vaihtelivat karkotuksista kuolemaan, vaikka useimmiten karkotettukin tuli jossakin vaiheessa tapetuksi.

Venäläisviranomaiset alkoivat 1990-luvun alussa julkaista todistuksia, joista käy

ilmi vainoissa kuolleiden todelliset kuolinsyyt. Aiemmin kuolinsyiksi kirjatut taudit vaihtuivat toiseksi: totuudeksi. Nyt kuolintodistuksissa kuolinsyyntä kohdalla lukee "ammuttu".

Kului lähes 50 vuotta Matti Lakkilan kuoleman jälkeen ennen kuin hänen nimensä tuli jälleen päivänvaloon. Huhtikuussa 1989 Matti Lakkila rehabilitoitiin, hänen arvonsa palautettiin ja karkotuksensa todettiin aiheettomaksi.

Esityksiä vuoden 2020 palkinnon saajaksi vastaanotetaan 30.4. asti!

Turussa toimiva Siirtolaisuusinstituutti perusti John Mortonin nimeä kantavan tunnustuspalkinnon keväällä 2010. Palkinto myönnetään vuosittain muuttoliikkeiden ja monikulttuurisuuden hyväksi tehdystä erittäin ansiokkaasta työstä tai teosta. Tunnustus voidaan myöntää henkilölle, yhteisölle tai viranomaiselle. Tunnustus palkintoon oikeuttavan teon on liityttävä suomalaiseen tai Suomessa tapahtuneeseen muuttoliikkeen.

Palkinnosta päättää Siirtolaisuusinstituutin hallitus. Hallitus voi nimetä palkinnon saajan myös muiden kuin esitettyjen ehdokkaiden joukosta. Esityksiä voivat tehdä koti- ja ulkomaiset yhteisöt sekä yksityiset henkilöt. Esityksiä palkinnon saajista voi tehdä 30.4.2020 asti.

Esitykset voi lähettää osoitteeseen:

kirsi.sainio@migrationinstitute.fi

Viestin aiheeksi: John Morton